

Pensiju samazinājums neatbilst Satversmei

Satversmes tiesa ir pieņēmusi spriedumu lietā par pensiju samazināšanu (lieta Nr. 2009-43-01 “Par likuma „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009. gada līdz 2012. gadam” 2. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam un 3. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91., 105. un 109. pantam”). Lietā ir apvienota virkne lietu, kas attiecas uz vecuma un saskaņā ar nolikumiem piešķirto izdienas pensiju samazināšanu par 10 procentiem, kā arī strādājošo pensionāru vecuma un izdienas pensiju samazināšanu par 70 procentiem.

Šajā lietā Satversmes tiesa pamatā vērtēja divus jautājumus:

- vai ir pārkāptas personu tiesības uz sociālo nodrošinājumu;
- vai ir pārkāpts tiesiskās paļāvības princips.

Tiesa secināja, ka sociālo tiesību nodrošinājuma apmērs var mainīties, ja mainās valsts finansiālās iespējas, tajā skaitā, valstij ir tiesības samazināt sociālā nodrošinājuma apmēru, ja valsts finanšu līdzekļu apjoms samazinās. Satversmes normas negarantē personām tiesības uz konkrētu un nemainīgu sociālā nodrošinājuma apmēru. Tomēr neatkarīgi no ekonomiskās situācijas valstī likumdevējam ir saistošas Satversmē noteiktās personu pamattiesības.

Tiesa norādīja, ka pensiju sistēmai ir jābūt ilgtspējīgai, tas ir, tai jābūt vērstai ne tikai uz pašreizējiem pensiju saņēmējiem, bet veidotai, lai nodrošinātu arī nākamās paaudzes.

Ekonomiskā situācija valstī tiešām ietekmēja arī sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta stabilitāti. Respektīvi, ne tikai IKP kritās par vairāk kā 18% un strauji pieauga gan budžeta deficīts, gan ārējais valsts parāds, bet arī par 12,3% mazinājās sociāli apdrošināto personu skaits, un sociālās apdrošināšanas budžeta faktiskie izdevumi bija par vairāk nekā 100 miljoniem latu lielāki, nekā izdevumi. Tādējādi bija apdraudēta speciālā budžeta ilgtspēja.

Tiesa jau iepriekšējos spriedumos ir atzinusi, ka pensiju izmaksas ierobežojumam var būt leģitīms mērķis – atrisināt finansiālās problēmas sociālajā budžetā. Tādējādi Saeimai un Ministru kabinetam bija pienākums rīkoties, lai nodrošinātu sabiedrības labklājību ilgtermiņā.

Pensiju ieturējuma rezultātā panāktais sociālās apdrošināšanas budžeta ietaupījums ir atbilstošs ekonomiskās lejupslīdes radītajām sekām. Šādā veidā var sasniegt leģitīmo mērķi.

Izvērtējot normu atbilstību samērīguma principam, Satversmes tiesa vērtēja Saeimas un Ministru kabineta uzsvērto, ka pensiju izmaksu samazinājums ir saistāms ar starptautisko aizdevēju prasībām. Tiesa secināja, ka starptautiskās saistības pašas par sevi nevar kalpot par argumentu pamattiesību ierobežošanai. Pie tam Ministru kabinets nevarēja bez pienācīga Saeimas pilnvarojuma slēgt šīs vienošanās.

Starptautiskie aizdevēji sniedza vispārējus uzstādījumus, piemēram, izvirzot prasību veikt speciālā budžeta izdevumu samazinājumu. Tomēr izvēle par veidu, kā šīs prasības izpildīt, bija atstāta Latvijas likumdevēja ziņā.

Lietā ir materiāli, kas apstiprina, ka sociālais budžets nav pienācīgi plānots. Tā deficītu veicinājuši virkne nepārdomātu lēmumu, kas ietekmēs arī tos, kas pensionēsies nākotnē. Piemēram, vecāku pabalsts steidzamības kārtībā 2007. gada septembrī un oktobrī – dažu nedēļu laikā – tika nepārdomāti noteikts par jaunu sociālās apdrošināšanas veidu, nepārskatot apdrošināšanas iemaksu likmi. Šo pabalstu izmaksāšanai vien 2009. gadā bija plānots tērēt gandrīz 83 miljonus latu. Pensiju ieturējuma rezultātā panākamais kopējais ietaupījums 2009. gadā tika plānots aptuveni 88 miljonu latu apmērā.

Turpinot izskatīt normu samērīgumu, tiesa vērtēja, vai, meklējot alternatīvas, ir atrasts saudzējošākais risinājums.

Saeima un MK norādīja, ka alternatīvas nebija jāizvērtē, jo 2009. gada 11. jūnijā tika parakstīta vienošanās ar sociālajiem partneriem un citām sabiedriskajām organizācijām. Tiesa uzskata, ka šī vienošanās pati par sevi nedz apstiprina, nedz arī izslēdz apstrīdēto normu konstitucionalitāti. Pie tam no lietā esošiem materiāliem secināms, ka vienošanās bijusi formāla. Alternatīvi risinājumi tika minēti Saeimas debatēs, kā arī Pensionāru

federācijas pārstāvjiem tiekoties ar Labklājības ministru. Taču šie risinājumi netika vērtēti. Konsultācijas ar ekspertiem nebija notikušas.

Šāda prakse nav atbilstoša Satversmei. Steigā pieņemtais likums ir attiecināts uz visiem pensionāriem, neanalizējot normu radītās sekas attiecībā uz dažādām pensionāru grupām. To apliecina arī vēlāk pieņemtie grozījumi attiecībā uz tiem pensionāriem, kuri saņem invaliditātes pensiju.

Pie tam Saeima nav ņēmusi vērā to, ka pensionāri ir grupa, kurai nepieciešama īpaša aizsardzība. Pensionāru tiesības uz sociālo nodrošinājumu arī ekonomiskās izaugsmes laikā nav bijušas pienācīgi ievērotas, jo ienākumu nevienlīdzība un nabadzības risks vecāka gadu gājuma personām palielinājās arī šajā periodā.

Valstij ir jānodrošina sociālā nodrošinājuma minimālais līmenis. Tas nozīmē, ka, ieturot pensiju izmaksu uz laiku, valstij bija īpaši jāaizsargā tie pensionāri, kas nesaņem sociālam nodrošinājumam atbilstošu pensiju un kuriem var būt nepieciešams lūgt sociālo palīdzību. Satversmes tiesa spriedumā ir norādījusi metodes, kuras var izmantot, lai noteiktu to pensionāru grupas, attiecībā uz kurām ieturējumus nedrīkst veikt arī uz laiku.

Ņemot vērā to, ka likumdevējs nav izvērtējis alternatīvas un paredzējis saudzējošāku risinājumu, apstrīdētās normas neatbilst Satversmei.

Tiesa izvērtēja arī tiesiskās palāvības principa ievērošanu. Lai arī princips prasa konsekventu rīcību, tas neizslēdz iespēju grozīt pastāvošo tiesisko regulējumu. Tiesiskās palāvības princips nepasargā personu no jebkuras vilšanās.

Atkāpjoties no pastāvošās sistēmas, ir jāparedz saprātīgs pārejas termiņš vai kompensācija. Tiesa secināja, ka, lai arī normu pieņemšanas steidzamība ir skārusi visus pensionārus, tas īpaši attiecināms uz strādājošiem pensionāriem, kuri nemaz nevarēja izbeigt darba attiecības atbilstoši Darba likuma prasībām un atsevišķos gadījumos pensijas tika ieturētas neskatoties uz to, ka darba attiecības tika faktiski pārtrauktas.

Ņemot vērā to, ka likumdevējs nav paredzējis ne pārejas termiņu, ne arī atlīdzināšanu, tiesa secināja, ka nav atrasts taisnīgs līdzsvars starp sabiedrības interesēm un konkrēto pensionāru interesēm.

Tādējādi tiesa ir pieņēmusi šādu nolēmumu

1. Atzīt likuma „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009. gada līdz 2012. gadam” 2. panta pirmo daļu un 3. panta pirmo daļu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam un spēkā neesošu no pieņemšanas brīža.

2. Noteikt, ka saskaņā ar likuma „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009. gada līdz 2012. gadam” 2. panta pirmo daļu un 3. panta pirmo daļu noteiktie ieturējumi no pensijām ir jāizbeidz ne vēlāk kā no 2010. gada 1. marta.

3. Noteikt, ka Saeimai ne vēlāk kā līdz 2010. gada 1. martam ir jānosaka kārtība, kādā atlīdzināmi ieturējumi, kas veikti, pamatojoties uz likuma „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009. gada līdz 2012. gadam” 2. panta pirmo daļu un 3. panta pirmo daļu.

Satversmes tiesas spriedums ir galīgs un nepārsūdzams. Tas stāsies spēkā publicēšanas laikrakstā “Latvijas Vēstnesis” dienā. Sprieduma teksts ir pieejams arī Satversmes tiesas mājas lapā: <http://www.satv.tiesa.gov.lv>.

Relīze sagatavota ar mērķi veicināt izpratni par Satversmes tiesā izskatāmajām lietām. Tā nav uzskatāma par nolēmuma daļu un nav saistoša Satversmes tiesai. Spriedumi, lēmumi un cita informācija par Satversmes tiesu atrodama tiesas mājas lapā www.satv.tiesa.gov.lv.

Satversmes tiesa
tiesa@satv.tiesa.gov.lv
67210274